

Marcin Chełmniak
Instytut Nauk Politycznych
UWM w Olsztynie

Ekspertyza:

Współpraca międzynarodowa w XXI wieku. Rosja i świat

Wykonana na rzecz Activity: 6,7,4,5

Transformacja polityczna i gospodarcza w Europie Środkowo-Wschodniej będąca bezpośrednią konsekwencją dezintegracji ładu bipolarnego na przełomie lat 80. i 90. XX w. zmusiła Federację Rosyjską do reinterpretacji głównych priorytetów jej polityki zagranicznej. Władze w Moskwie musiały wziąć pod uwagę zmianę geopolitycznego znaczenia Rosji, a tym samym również ewolucję jej pozycji mocarstwowej. Jednym z głównych wyzwań dla twórców polityki zagranicznej tego państwa było określenie długofalowej strategii wobec republik poradzieckich oraz wobec byłych państw satelickich. Rosyjscy decydenci tworząc nowe koncepcje polityki zagranicznej niejednokrotnie odwoływali się do tradycyjnych, historycznych nurtów rosyjskiej geopolityki¹.

Federacja Rosyjska na początku XXI wieku stoi w opozycji do nowego modelu ładu politycznego w wymiarze globalnym i europejskim opartego o dominację USA. Jeszcze pod koniec XX wieku władze FR próbowały forsować strategię, której celem było utrzymanie ładu dwubiegunowego opartego na partnerstwie i kooperacji rosyjsko-amerykańskiej. Jednak preferowanie przez administrację amerykańską unilateralnego modelu polityki międzynarodowej spowodowało, iż Rosja musiała zmienić swoją koncepcję. Rosyjscy decydenci głoszą potrzebę odtworzenia wielobiegunowej struktury międzynarodowego ładu politycznego, który hamując dominację Stanów Zjednoczonych, w sferze bezpieczeństwa

¹ Zob. *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006, passim; A. Puszko, *Rossija w nowom miroporjadkie: Rjadom s Zapadom ili sama po siebie?* „Międzynarodnaja Żizń” 2000, nr 1, passim; J. Mankoff, *Russian Foreign Policy: the Return of Great Power Politics*, Plymouth: Rowman & Littlefield, 2009, passim.

opierałyby się na uniwersalnej organizacji, np. OBWE. Równoległe nie rezygnują z partnerstwa z państwami i instytucjami zachodnimi i określają miejsce Rosji w systemie stosunków międzynarodowych pośród państw i organizacji zachodnich, ale w charakterze oddzielnego, silnego aktora².

W sferze bezpieczeństwa strategicznego Rosja dopuszcza w ewentualnym konflikcie użycie broni jądrowej. Uważa się ją wprawdzie za instrument ostateczny, lecz niezbędny. Stanowisko rosyjskie w tej kwestii wynika z obniżenia przez inne państwa prognozy użycia broni jądrowej.

Międzynarodowa pozycja Rosji jest uwarunkowana przez dwa czynniki. Z jednej strony Moskwa jest postrzegana jako mocarstwo światowe posiadające arsenał jądrowy, status członka stałego w Radzie Bezpieczeństwa ONZ oraz regularnie uczestniczące we wszelkich szczytach dyplomatycznych, na których spotykają się przywódcy najbardziej wpływowych państw świata. Z drugiej zaś, stan gospodarki rosyjskiej nie pozwala na znaczącą modernizację i rozwój sił zbrojnych, a tym samym ogranicza globalne wpływy polityczne. W polityce rosyjskiej dominuje idea realizmu (zwanego także pragmatyzmem czy centryzmem). Jej podstawowym założeniem jest utrzymanie przez FR dominującej roli na obszarze postradzieckim, jednocześnie prowadząc niekonfrontacyjną, pragmatyczną politykę wobec Zachodu³.

W deklaracjach rosyjskich można także zauważyć otwarcie na pewne korekty polityki zewnętrznej FR wobec Europy Środkowo-Wschodniej. Przykładem tego była kwestia statusu Obwodu Kaliningradzkiego jako rosyjskiej enklawy w poszerzonej UE i NATO. Po rozpadzie Związku Radzieckiego Rosja ma obecnie uszczuplony dostęp do tego Morza Bałtyckiego⁴. W północnej części tego regionu istnieje Obwód Leningradzki FR, a na południowym Bałtyku - Obwód Kaliningradzki FR. W szczególnej sytuacji znalazł się Obwód Kaliningradzki⁵. Stało się tak z kilku powodów:

² Zob. R. Bäcker, *Rosyjskie myślenie polityczne za czasów prezydenta Putina*, Toruń 2007, passim; *Federacja Rosyjska w procesie demokratyzacji*, red. J. Tymanowski, Warszawa 2011, passim.

³ Por. *Rosja: ambicje i możliwości w XXI wieku*, red. K.A. Kłosiński, Lublin 2010; *Rosja: refleksje o transformacji*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2010, passim; *Rosja, Ukraina, Białoruś: wybrane dylematy rozwoju*, red. S. Gardocki, Toruń 2013; R. Sakwa, *Putin. Wybor Rossji*, Moskwa 2006, passim.

⁴ S. Stewart, *Russische Außenpolitik im Postsowjetischen Raum: Das Baltikum, die Westliche GUS und der Südkaukasus im Vergleich*, Berlin 2010 s. 15, passim.

⁵ Por. Kortunow S., *Kaliningrad kak problema rossijsko-ewropejskowo partnerstwa*, „Meždunarodnaja Žizń” 2003, nr 2, passim.

1. Obwód po rozpadzie Związku Radzieckiego został oddzielony od właściwej części państwa przez niepodległe kraje.
2. Państwa sąsiadujące z Obwodem - Polska i Litwa - należą do Unii Europejskiej (UE) i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) co sprawia, że Obwód jest enklawą wewnątrz Unii i NATO z dostępem do morza.
3. Enklawa ma duże znaczenie strategiczne dla Rosji ze względu na dwa niezamierzające porty bałtyckie, w których stacjonuje Flota Bałtycka.
4. Jest to najdalej na zachód wysunięta część Federacji Rosyjskiej.

Ostrzejsza retoryka używana początkowo przez rosyjskich polityków, w której domagano się nie wprowadzania wiz dla mieszkańców enklawy i używano porównań do nowej „żelaznej kurtyny”, która podzieli Europę była skierowana bardziej na użytek własnej opinii publicznej oraz wykorzystywana w wewnętrznej rywalizacji politycznej. Mimo sporu o wprowadzenie wiz dla mieszkańców Obwodu, władze rosyjskie nie sprzeciwiały się procesowi integracji europejskiej. W. Putin w czerwcu 2002 r. poparł poszerzenie Unii, twierdząc, iż jest to dla państwa rosyjskiego szansa na rozwój współpracy gospodarczej. W kwestii wiz - mimo pewnych wątpliwości podnoszonych przez stronę rosyjską - również osiągnięto satysfakcjonujące porozumienie w 2003 r. Nurt pragmatyczny zaczął dominować w okresie, kiedy władzę w FR przejął Władimir Putin. Z jednej strony próbowano zmieniać wizerunek rosyjskiej enklawy jako regionu współpracy z państwami europejskimi, z drugiej zaś próbowano ją wykorzystywać w roli „straszaka” m.in. w negocjacjach z UE czy NATO. Pragmatyczne podejście do Obwodu charakteryzowało się zwróceniem większej uwagi na problemy społeczno-ekonomiczne enklawy. Przykładem tego było kilka dokumentów, które miały doprowadzić do gospodarczej sanacji w tym regionie. Głównym założeniem programu reform było przekształcenie gospodarki Obwodu ze strefy importowej w produkcyjno-eksportową. Założeniem tego programu była także likwidacja drastycznych różnic w tempie rozwoju gospodarczego między rosyjską enklawą a państwami sąsiedzkimi.

Z nurtem pragmatycznym na poziomie regionalnym związani są głównie trzej ostatni gubernatorzy Obwodu: Władimir Jegorow (lata 2000-2005) i Georgij Boos (wybrany we wrześniu 2005-2010) oraz Nikołaj Cukanow (od 2010). Pierwszy z nich po objęciu funkcji zadeklarował wolę współpracy z Unią Europejską, podkreślając jednocześnie strategiczne

znaczenie enklawy. Zaznaczał, iż enklawa odgrywa istotną rolę w zagwarantowaniu interesów FR w regionie Morza Bałtyckiego, a proces poszerzania NATO na wschód znaczenie Obwodu jeszcze wzmacnia.

W okresie ostatnich 9 lat można zaobserwować także uzależnianie Obwodu Kaliningradzkiego od władz federalnych. Ostatnich trzech gubernatorów można zaliczyć do obozu kremłowskiego. Próby wykorzystywania kwestii Obwodu Kaliningradzkiego FR w negocjacjach dotyczących tarczy antyrakietowej czy ograniczenie aktywności rosyjskich samorządowców w kontaktach ze stroną polską świadczą, iż przyszłość tego podmiotu Rosji i jego relacji z sąsiadami jest coraz bardziej uzależniona od polityki federalnego centrum.

Na poziomie centralnym stanowisko pragmatyczne w kwestii Obwodu reprezentują przedstawiciele obecnej administracji prezydenckiej i rządu FR, także kontekście kooperacji międzynarodowej. Niektóre postulaty są tutaj bliskie rozwiązaniom proponowanym przez zwolenników nurtu prozachodniego. Przykładem tego jest realizacja reżimu małego ruchu granicznego obejmującego obszar całego Obwodu Kaliningradzkiego.

Władze Rosji wyraźnie zaznaczają, iż Ukraina i Białoruś to jest strefa rosyjskich interesów, krytykując jednocześnie polskie zaangażowanie w kwestie ukraińskie oraz rolę Polski czy ostatnio Litwy w UE. Poszerzenie NATO o państwa regionu Europy Środkowo-Wschodniej przedstawiciele FR postrzegają w dalszym ciągu jako zagrożenie dla interesów Rosji i zaburzenie równowagi sił na Starym Kontynencie. O stosunku Rosji do państw Europy Środkowo-Wschodniej świadczyła także debata nad projektem instalacji w Polsce i Czechach elementów systemu tarczy antyrakietowej. Percepcja państw Europy Środkowej (Polski, Czech, Węgier i Słowacji) jest jednak zróżnicowana, ale przeważnie traktuje się je głównie w kategoriach sojusznika, a później także elementu bloku zachodniego. Państwa analizowanego regionu nie są traktowane jako w pełni niezależny, a tym bardziej istotny podmiot w globalnej czy europejskiej geopolityce.

Dla współpracy międzynarodowej Rosji coraz większą rolę odgrywa region Azji, a szczególnie stosunki z Chinami oraz Indiami. FR postrzega ChRL dwojako. Z jednej strony jako potencjalnego partnera gospodarczego i politycznego, który osłabia dominującą rolę USA w świecie. Z drugiej zaś jako istotne wyzwanie, a nawet zagrożenie w kontekście rywalizacji geopolitycznej w regionie azjatyckim. Rosja także formułuje swoje obawy dotyczące procesem niekontrolowanej „kolonizacji” wschodnich regionów FR przez imigrantów z Chin.

W ostatnich latach jest zauważalne wyraźne odzyskiwanie regionalnych i globalnych wpływów przez Moskwę. Egzemplifikacją tego jest m.in. obecny konflikt w Syrii i rosnące zaangażowanie w tym regionie świata rosyjskiej dyplomacji i sił zbrojnych.

Wybrana literatura:

- Bäcker R., *Rosyjskie myślenie polityczne za czasów prezydenta Putina*, Toruń 2007.
- Federacja Rosyjska w procesie demokratyzacji*, red. J. Tymanowski, Warszawa 2011.
- Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006.
- Kortunow S., *Kaliningrad kak probiema rossijsko-ewropejskowo partnerstwa*, „Mieżdunarodnaja Żizń” 2003, nr 2.
- Mankoff J., *Russian Foreign Policy: the Return of Great Power Politics*, Plymouth: Rowman & Littlefield, 2009.
- Puszkow A., *Rossija w nowom miroporjadkie: Rjadom s Zapadom ili sama po siebie?* „Mieżdunarodnaja Żizń” 2000, nr 1.
- Rosja: ambicje i możliwości w XXI wieku*, red. K.A. Kłosiński, Lublin 2010.
- Rosja: refleksje o transformacji*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2010.
- Rosja, Ukraina, Białoruś: wybrane dylematy rozwoju*, red. S. Gardocki, Toruń 2013.
- Sakwa R., *Putin. Wybor Rossji*, Moskwa 2006.
- Stewart S., *Russische Außenpolitik im Postsowjetischen Raum: Das Baltikum, die Westliche GUS und der Südkaukasus im Vergleich*, Berlin 2010.